

TÜRK TARİHİNİN KARANLIK DEVRİ*

Akdes Nimet Kurat

Özet

Erken dönem Türk tarihi hakkında yapılan araştırmalar henüz yeterli seviyede değildir. Nitekim Türklerin anayurdu meselesiyle ilgili tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Bu hususta Türklerle meskûn bölgelerdeki bitki ve ağaç adlarının tespiti önem kazanmaktadır. Dil araştırmaları ve Türk dilinin diğer lisanlarla olan münasebeti Türklerin yaşadıkları sahayı tespit etmemize ışık tutacaktır. Türkçenin Moğolca ile yakınlığı meselesi ve Ural-Altay dil kuramı da geniş kapsamlı olarak ele alınmalıdır. Avrupamerkezci tarih yazımının sunduğu veriler titizlikle gözden geçirilmeli ve yeni araştırmalarla mukayese edilmelidir. Türk tarihinin erken devirlerinin aydınlatılabilmesi için disiplinlerarası çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkler, Türkçe, Türkistan, Çin, Bizans.*

Abstract

The Dark Age of Turkish History

It is difficult to say that current studies are not enough for the early period of Turkish history. Especially, debates on the *urheimat* of Turks have still been ongoing. In this term, studies on the plant and animal names in the regions where the early or proto-Turks were to live gains great significance. Linguistic surveys for those names and for relevant interactions with other languages would put light upon the lands where early Turks inhabited. Relations between Turkish and Mongolian and the Ural-Altai Theory should be viewed comprehensively. The results produced by the Eurocentric historiography should be squeamishly reconsidered and compared with the results of new studies. Interdisciplinary studies are of great importance in order to elucidate early Turkish history.

Keywords: *Turks, Turkish, Turkestan, China, Byzantium.*

İnsan Tarihinin Eksikliği:

İnsan tarihinin eksikliği hakkındaki görüşler birbirini tutmaz. İlk insanların türediği zaman ve saha da belli değildir. Proto-insan iskeletlerinden bazı kısımlar Avrupa ve Asya'nın muhtelif yerlerinde bulunmuştur; antropologlar bunların 250.000 yıl kadar önceki bir devre ait olduğunu zannetmektedirler. Genel olarak cilalı taş devrine kadar insanlar hakkındaki

---

* Bu makale rahmetli Prof. Dr. Kurat'ın Prof. Dr. İsmail Aka'ya bıraktığı yayınlanmamış bir yazısıdır. Yayına Hazırlayan: Dr. Serkan ACAR, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı. serkan.acar@ege.edu.tr

bilgimiz gayet mahduttur. Bazı kimseler, zamanımızdaki “vahşi” kavimlerin hayatına bakarak en eski “insan cemiyetleri” hakkında bir fikir vermeye çalışmışlarsa da bu gibi teşebbüslerin kıymeti ancak nispi mahiyettedir. Bundan dolayı umumi olarak bütün insan zümrelerinin paleolitik ve neolitik devirlerde aynı hayat tarzları yaşadıklarını ve aynı tipte “cemiyet teşkilatına” sahip olduklarını apriori kabul etmek doğru değildir.

Avcı, Balıkçı, Çoban ve İkinci Zümreler:

İlk insan zümrelerinin, buldukları muhitin şartlarına uygun olarak ya avlanmak veya balık tutmakla geçinmekte oldukları kabul edilmektedir. Bilahare bazı hayvanları beslemeye başladıkları veya ekincilik yaptıkları kabul ediliyor; bu iki tip meşgaleden ya göçebe çobanlık veya yerleşik olan ikinci kavimlerin türediği biliniyor. Bu çeşit meşguliyetin hangisi daha eski olduğu hakkındaki görüşler de birbirine uymuyor. Yerleşik hayatın çobanlıktan sonra geldiği genel olarak kabul edilmişse de bunun aksini söyleyenler de vardır.

En Eski Cemiyet Tipleri:

Martiarchat (maderşahi) ve patriarchat (pederşahi). En eski insan cemiyetlerindeki ailede anne hukukunun (yani matriarchat) üstün olduğu biliniyor; bunun izleri tarihi devirlere kadar muhafaza edilmiştir. Hayat şartlarının değişmesiyle sonraları “Baba hukuku” (yani patriarchat) hâkim olmuştur. Türk kavimleri tarih sahnesine çıktıkları zaman bariz bir partiarchat aile tipi mevcuttu.

Türk Memleketlerindeki En Eski İnsan İzleri:

Türkler tarafından meskûn sahanın, ilk insanların türediği yerlere yakın bir saha olması gerektiğine göre buralarda çok eski insanlardan kalan maddi kültür izlerinin bulunması lazım geliyor. Bu sahada henüz ciddi arkeolojik araştırmalar yapılmadığından bu izlerin derecesi lâıyk-ı veçhile bilinmiyor.

Türk tarihinin cereyan ettiği saha, Akdeniz kültür sahasına uzaklığından ötürü yeni yeni araştırma sahası olmaya başlamıştır. Türk kavimlerinden Mezopotamya, Mısır ve Ege havzasında olduğu gibi monumental eserler kalmadığı veçhile, Türk Dünyası ile modern Avrupa tarihi arasında da doğrudan doğruya bir bağ bulunmadığından Avrupalı âlimlerin nazar-ı dikkatini Türk Dünyası çekememişti. Biz ise tarih araştırmalarına henüz yeni başladığımızdan kendi tarihimizi pek az işlemeye muvaffak olduk. Bundan dolayı Türk tarihi araştırmaları henüz başlangıç safhasında bulunmaktadır.

Türk Tarihinin Karanlık Devri

Türk Dili ve Ona Yakın Diller-Türk Lehçeleri Arasındaki Yakınlık:

Zamanımızda muhtelif Türk zümrelerinin konuştukları diller, Çuvaşça ve Yakutça müstesna, aynı dilin ayrı birer lehçelerinden başka bir şey olmadığı ilim dünyasınca kabul edilmiştir. Bu suretle Türk lehçeleri arasındaki ayrılıklar bunları birer ayrı dil saymaya kâfi değildir. Zamanımızdaki Türk dillerinin durumu böyle olduğuna göre, bundan binlerce yıl önce ayrı lehçeler arasındaki farkın daha az olduğunu kabul etmemiz gerekir. Nitekim yazıldığı tarih kati olan bilinen ilk Türk abidelerinin (Orhon Anıtları) dili (MS 732-734), sonraki Türk lehçelerinden hiçbirinin “anası” olmadığı muhtelif lehçelerin hususiyetlerini ihtiva ettiği malumdur. Binaenaleyh çok eski bir devirde “müşterek bir Türk dili” yani “ilk Türk dili”nden bahsetmek mümkündür. Lehçeler arasındaki ayrılığın başlangıcının MÖ pek uzak bir zaman ait olmadığını da söylemek mümkün gibi görünüyor.

İlk Türk Diline Ait Görüşler:

Evvelce bir “ilk Türk dili”nin mevcudiyeti kabul edilmektedir. Sonraları göçler, siyasi şartlar ve yaşayış şartlarının değişmesi, yabancı zümrelerle temas ve ana kitleden uzak düşerek esas kitle ile bağların kesilmesi neticesinde “lehçeler”in meydana geldiği malumdur. “İlk Türk dili” hakkında ileri sürülen görüşlerden bazılarını naklediyoruz. N. Poppe’ye göre: Önce bir “Ana-Altay” dili mevcuttu; bu ana dilden “İlk Türk”, “İlk Moğol” ve “İlk Tunguz” dilleri çıktılar; bu “İlk Türk” dili en geç MÖ I. yüzyıla aittir. Aynı âlim Türkçe ile Çuvaşça arasındaki münasebeti şöyle tayin ediyor: Çuvaşça, ilk Türkçeden inkişaf etmiştir; belki “Çuvaşça-Türkçe” bir ilk dil olmuş, bu dil “İlk Moğolca” ile birlikte “Ana-Altay” dilinden çıkmıştır. Çuvaş-Türk dilinin biri Çuvaş, diğeri Türk olarak ayrılması, Poppe’ye göre, Hunların batıya hareketleri zamanında (yani MS I. yüzyılda) olsa gerektir; şu halde Çuvaşların, Hunların bir bakiyesi olduklarını kabul etmemiz icap eder. Poppe Türk dili ve ona yakın dilleri şu şema ile gösteriyor:

Ana-Altay Dili

Çuvaşça-Türkçe	Moğolca	Tunguzca
↓ Çuvaşça Türkçe Türk Lehçeleri		

Ural-Altay Dil Ailesi:

Türk dilinin diğer dil grupları arasındaki mevkiine gelince, Alman dil bilgini Wilhelm Schott’tan beri (1836) Türkçe, Altay dilleri dairesine

konulmuştur. Sonraları bu kadro geliştirilmiş, buna Fin dilleri de ithal edilerek Ural-Altay dil grubu adı verilmişti. Bu nazariyeye göre, Türk, Fin ve Moğol dillerinin kökü Ural-Altay dil ailesindedir. Bu gruba ait diller şu şema ile gösterilmektedir:

Ural Dil Grubu		Altay Dil Grubu			
↓		↓	↓	↓	↓
Finno-Ugor	Samoyed	Türk	Moğol	Mançu-Tunguz	Kore (?)

Bu şemadan görüldüğü veçhile, Türk dili, Finno-Ugor dillerine uzaktan bir bağı olduğu halde, Moğolcaya ve Tunguzcaya münasebeti biraz daha yakın olsa gerektir.

Türkçenin Moğolcaya Yakınlığı Meselesi:

Türkçe ile Moğolca arasında sayısız derecede benzeyiş mevcuttur (söz ve bilhassa sentaks bakımından). Diğer yandan “primer mefhumlar”da (mesela sayı sıfatları) esaslı ayrılıklar göze çarpıyor. Bundan dolayı, bazı bilginlere göre, Türkçe ile Moğolca arasındaki benzeyiş, uzun bir temasın neticesidir; bazı bilginler bir “Dil ittifakı”ndan (Sprachbund) bahsediyorlar. Moğol ve Türk dilleri sahasındaki araştırmaları ile tanınan bilginlerden Ramstedt, Poppe ve Ligeti, bu yakınlığın yalnız uzun bir yan yana yaşamanın tesiri olmayı, her iki dilin müşterek bir “ana dil” den (Ana-Altay dilinden) neşet ettiği şeklindeki bir izahı kabule taraftardır. Böyle bir izah, Türkoloji ve Moğolistik araştırmalarının son durumuna uygun gibi görülmektedir.

Dil ve İrk Münasebeti:

Ayrı zümreler arasındaki dil birliği veya dil yakınlığı, her iki zümrenin müşterek bir ırktan çıktığını göstermeye kâfi değildir. Dil ve ırk mefhumları birbirinden tamamıyla ayrı şeylerdir. İrk hususiyetleri her zümrede tevarüs edilmek suretiyle devam ettirilir. Halbûki dil sonradan da alınabilen veya öğrenilebilen bir hususiyettir. Mamafih zümreler arasındaki dil yakınlıkları veya benzeyişleri, bu zümreler arasında sıkı münasebeti göstermek bakımından mühimdir.

Ural ve Türk Dilleri Arasındaki Münasebet:

Ural ve Türk dilleri arasındaki kelime, hatta morfoloji birleşmesine ait şüphe götürmez birçok halleri, Türkolog J. Nemeth tespit etmiştir. Mamafih Nemeth bu yakınlığın tam bir menşe birliğine istinat ettiğini söylemiyor; bu husustaki fikrini ihtiyatlı bir şekilde şu sözlerle ifade ediyor: “Ural ve Türk dilleri arasındaki münasebetin akrabalık nev’inden asli bir bağıllık olduğunu söyleyebiliriz”.

Ural-Altay dillerinin (yani Finno-Ugor ve Türk, Moğol), Samî, Çin, Tibet ve başka dillere nispeten “Hindo-Avrupaî” dil ailesine daha yakın durduğu da dil âlimleri tarafından kabul edilmektedir; mamafih hemen şunu da kaydedelim ki, Ural-Altay dilleri ile “Hindo-Avrupaî” diller arasında her bakımdan birçok tezat mevcuttur.

Ural-Altay Dillerindeki “Arî” Unsurlar:

Finno-Ugor ve Altay dil ailesinde arî unsurların bulunduğu da tespit edilmiştir. Şu halde Hindo-Avrupaî “anadil”e mensup bazı zümrelerin erkenden Ural-Altay zümresiyle temas halinde bulunmuş olması lazım gelir.

Dil Bakımından En Eski Türk Birliği:

Dil tetkiklerinden çıkan hakikat şudur ki, Türkler çok eski devirlerden beri “müşterek bir Türk dili”nde konuşmuşlardır. Bu müşterek dilin adı tâ baştan “Türk” adını taşımadığı aşikârdır; aynı veçhile bu dilde konuşanlara da umumi bir ad olarak “Türk” denmemiştir. “Türk” adının umumileşmesi çok daha sonraki bir devire ait olsa gerektir; ondan önce bu dilde konuşanların başka başka adları olduğu anlaşılıyor. “Türkçe” konuşan zümrelerin uzun bir zaman aynı sahada yaşadıkları, ehli hayvan beslemek ve ekin ekmekle meşgul olarak ilk Türk devletinin esaslarını kurdukları ve ancak sonraları ayrı gruplar halinde dağılmaya başladıkları anlaşılıyor. Bunun nerede ve ne zaman olduğu, Türklerin “anayurtlarını” ve ilk “tarihi faaliyetlerini” müspet bir şekilde tespite bağlıdır.

Türklerin Anayurtları Meselesi- “Anayurt” Mefhumu:

Türklerin anayurtlarını tayin etmek işi, umumiyetle insanların menşei ve “anayurt”larını tayin meselesine bağlıdır. İnsan ilk önce nerede türedi? İlk vatani nerede idi? Bu hususta birçok görüşler ileri sürüldüğü halde, ilmin bugünkü durumu meseleye açık bir cevap verecek durumda değildir. Aynı veçhile dillerin menşei meselesi de tam bir vuzuhla halledilememiştir. Bunun için her bir kavim herhangi bir şekilde iz bıraktığı en eski yeri, o kavmin “anayurdu” telakki etmemiz lazım gelir. Bu suretle “anayurt” mefhumunun

ancak nispi bir kıymeti vardır. Fakat inandırıcı deliller buluncaya kadar bu nispi mefhumu nazar-ı itibara almak mecburiyetindeyiz.

Bu “nispi ilk vatan”ı tayin hususu da birtakım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Antropoloji, arkeoloji araştırmalarından başka dil bilgisi, maddi kültür izleri, sosyoloji ve folklor gibi pek muhtelif tetkiklerin neticeleri birbirini teyit ettiği zaman ilmi bir görüşe varmak mümkün olur. Modern ilim metotlarına uymayan faraziyelerle “anayurt” problemini çözmeye imkân yoktur. Bundan dolayıdır ki, “Türk Anayurdu”nu tespit ederken, bütün diğer kavimlerde, mesela Germenler, Slavlar vb. “ilk vatanları”ni tayinde kullanılan metotlar tatbik edilmelidir.

Muhtelif Bilginlere Göre “Türk Anayurdu”:

Tarihçiler ve dil bilginleri Türklerin Asya’dan neşet ettiklerinde müttetikler. Fakat Asya’nın neresinden? Bu hususta oy birliği yoktur. Türklere ait en eski kayıtların Çin kaynaklarında bulunduğu, tarihi devirlerde Türk kavimlerinin faaliyetleri bilhassa Orhon Nehri havzasında görüldüğü nazar-ı itibara alınır, ilk Türk yurdunu Altay Dağları civarında aramak isteyenler çoktur. Türk tarihiyle uğraşan ilk bilginlerden Klaproth ve Vambéry “Türk Anayurdu” olarak umumiyetle Altay Dağları çevresini ileri sürdükleri, tanınmış Türk dili bilgini Radloff ise Altayların doğusunu, bugünkü Moğolistan’ı kabul etmişti. Ramstedt, Türk-Moğol dilleri arasındaki yakınlığı nazar-ı itibara alarak, Türklerin behemehal Moğolistan’dan türemiş oldukları fikrindedir. Türk tarihi üzerine araştırmalarıyla ad kazanan Barthold da “Türk-Anayurdu”nu Moğolistan’a koymak taraftarı idi. Buna mukabil, başta Türkologlar olmak üzere, ilk Türk yurdu sahasını genişleterek, bunun daha ziyade Altay’ın batısında aramak lazım geldiğini ileri sürmüşlerdir; bu görüşe bazı tarihçilerde katılmışlardır.

Dil Tetkiklerine Göre “Türk Anayurdu”:

Aynı zamanda hem mümtaz bir Moğolist hem de bir Türkolog olan N. Poppe, “Türklerin umumiyetle Orta Asya’dan çıktıklarını” kabul ediyorsa da, Orta Asya’nın açık olarak tarifini vermiyor. Tanınmış Türkologlardan J. Nemeth, en eski Türk dili ile “Ana Ural” dili arasında şüphe götürmez temasları üzerinde durarak, Türk Anayurdu meselesine de temas etmektedir; en eski Türk ve Ural dillerinde eski Hintçe sözler yani “arî” unsurları mevcuttur. Şu halde eski Hintçe, yani arî bir dille, hem Ural hem Altay kavimlerinin temas edebilecekleri saha Aral Gölü çevresi olmalıdır; o halde Türklerin ilk yurtlarını Altay ve Ural dağları arasında uzanan bozkırların şimalinde, yani bugünkü Kazakistan’da aramak icap eder. Nemeth’in görüşü tanınmış Türk tarihçisi A.

Zeki Velidî Togan tarafından da kabul edilmiştir; fakat Zeki Velidî, Türk anayurdunun Altaylara değil Hazar Denizi'nin doğu ve cenup kısmına doğru uzandığını; Batı Türkistan ve Şimalî İran'ın asıl Türk yurdu olduğunu ileri sürmektedir.

“At” beslemeye müsait yer Türk Anayurdu idi. Dil araştırmalarından başka, Türk kavimlerinin yaşayış tarzlarının ve kültür meselelerinin incelenmesi de “Türk Anayurdu”nu tespit hususunda yardımcı dokunacak mahiyettedir. Türklerin “büyük göçebe kültür dairesinin en yüksek seviyesinde bulunan hayvan besleyici ve bilhassa atlı kültüre malik oldukları” görülmektedir. “Bu kültürün en eski Türkler tarafından inkişaf ettirildiği bilinmektedir”. Şu halde Türklerin çok eskiden yaşadıkları saha bilhassa at beslemeye müsait bir yer idi. Böyle bir saha olarak da Altay Dağları çevresi ve Kazak bozkırları kabul edilmektedir.

Mütecanis Bir Avrasya (Eurasia) Kültürü:

Son zamanlarda bilhassa Finlandiyalı arkeologların araştırmaları neticesinde yeni bir kültür tipi meydana çıkarılmıştır. Buz devrinin sonunda, Baykal Gölü'nden Baltık Denizi'ne kadar uzanan şimalî Avrasya'da mütecanis bir kültür inkişaf etmiştir. Bunun karakteristik vasıfları: kemikten yapılmış eşya, av hayvanları ile balıkların zenginlik derecesine göre inkişaf eden balıkçılık ve göçebelik hayatı. Bu kültürün Ural-Altay kavimlerine ait olduğu iddia edilmektedir. Sonraları hayvan beslemeye başlayan, köpeği ehlileştiren, ren geyiğini besleyen bu kültür dairesi insanları arasında “at besleyici” bir zümrenin de inkişaf ettiği ve kendine has bir “at besleme kültürü”nün (Pferdezüchterische Kultur) meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu veya buna benzer iddiaların ne dereceye kadar doğru olduğu açıkça bilinmemekle beraber, ortada şu hakikat vardır: Türklere ait ilk müspet kayıtlar (MÖ VIII-III. yüzyıllardaki Çin kaynakları) onların tam manasıyla bir “atlı kavim” olduklarını gösterdiği gibi, sonraki devirlerde de “atlı kültür”ün en yüksek vasıfları bilhassa Türklerde görülmüştür. Şu halde, at besleme hususiyeti, Türklerin “Anayurdu”nu tayinde nazar-ı itabara alınması icap eden bir keyfiyettir. Aynı veçhile diğer ehli hayvanların isimleri de bu ciheti aydınlatmak için faydalı olabilir. Türkçedeki koy(un), boğa, keçi (Kazan Türkçesinde kece) ve av hayvanları mesela “tiyin” (sincap) sözlerinin menşei ve bu hayvanların ilk türediği sahanın tespiti de bazı ipuçları verebilir.

Nebat ve Ağaç Adlarının Ehemmiyeti:

Türkler arasında kullanılan nebat (hububat) ve ağaç adlarından da en eski Türk yurdunu aramak hususunda faydalanmak mümkün görünmektedir. Türk

birliği dağılmadan önce, Türklerin ekin ekmeye başladıkları muhakkak gibi görünüyor. En eski hububattan biri darı (ilk şekli tarığ)‘dır. Bunun menşei olarak Huang-ho Nehri [Sarı Irmak] boyu, yani Şimalî Çin gösteriliyor. “Darı” veya “tarı” adı bütün Türk lehçelerinde aynıdır. Türkler arasında ilk ekilen ekin “darı” olsa gerektir. “Tarla” sözü de “tarığ”dan gelmekte ve ekin ekilen yer dendiği zaman, “darı ekilmiş yer” kastedildiğini göstermektedir. Buğday (buday) adı da hemen hemen bütün Türk lehçelerinde mevcuttur. Ekin kültürünün bazı müşterek vasıfları, mesela hububatı yere çukur kazarak gömmek ve bu şekilde muhafaza etmek usulü Anadolu‘da bugün bile devam ettirildiği gibi Kama Bulgarları‘nda pek erkenden mevcut olduğu ortaya çıkmıştır. En eski ziraat sahası olarak Huang-ho boyundan başka, Tarım Havzası da kabul edildiğine göre, Türklerin çok erkenden buralara yakın bir yerde yaşamış olmaları lazım gelmektedir.

Ağaç isimlerinden de ilk yurdu tayin hususunda faydalanmak imkânı olduğu, mesela Slav tarihinden malumdur. Anadolu‘da kayın ağacı çok bulunmadığı halde adı yaşıyor; bu ağacın adı bütün Türk lehçelerinde aynıdır. Buna mukabil birçok ağaç ismi başka türlüdür: Anadolu‘da Meşe Kazan‘da İmen, Anadolu‘da İhlamur Kazan‘da Yüke, Anadolu‘da Çam Kazan‘da Narat ve Çirşi. Türk nebat ve ağaç adları üzerinde etraflı inceleme yapıldıktan sonradır ki, bu bilgidен eski Türk yurdunu tayin hususunda faydalanmak mümkün olacaktır; buraya naklettiğimiz misaller ancak bir fikir vermek maksadıyla yapılmıştır. Mamafih şu cihet söylenebilir ki, “Kayın Ağacı” Orta Asya ve Şimal ülkesi Türklerinin folkloru ve pratik hayatlarında gayet mühim rol oynamaktadır. Bu da Türklerin bilhassa “Kayın Ağacı” bulunan bir sahada yaşadıklarını gösterir gibidir. Bu saha ise Altay civarı, umumiyetle Orta Asya ve Ural-İtil mintıkasıdır.

Arî Kavimlerin İnan ve Hindistan‘a İnişleri:

Yalnız Türk değil mesela üzerinde en çok araştırma yapılan Hindu-Avrupaî kavimlerin, yani Arî adıyla gösterilen Avrupalı kavimlerin ilk vatanları layikiyle tespit edilemiyor. Son ilmi araştırmaların vardığı neticeye göre, Arî kavimlerden bazı gruplar MÖ 1700 yılına doğru, Kafkasya yolu ile İnan üzerinden Hindistan‘a gitmişler ve buradaki yerli ahali olan Dragavidleri ya yerlerinden çıkarmışlar veya onlarla karışarak Hindistan ahalisini meydana getirmişlerdir. MÖ 1000 yıllarında da ikinci bir Arî dalgası yine Kafkas yolu ile İnan‘a gelmiş ve İnanlıların aslımı (yerli ahali ile karışmak suretiyle) teşkil etmiştir. Buna göre Arî unsurunun Orta Asya‘ya gitmeye başlaması MÖ 1700 yıllarından daha evvel değildir. Yani Türkistan‘ın otokton ahalisi Arî değildir.

Türk Tarihinin Karanlık Devri

Ön Asyalı Gayr-ı Arî Kavimler:

MÖ IV. binden itibaren bilhassa Mezopotamya'da büyük kültür sahibi olan ve tarihin bildiği ilk muntazam teşkilatlı devletler meydana getiren Sümerlerin Arî olmadıkları kati bir şekilde malumdur. Bunların bazı bakımdan Orta Asyalı ırklarla ilgileri olduğu ileri sürülmektedir. Mamafih gerek Sümerleri ve gerekse daha sonraki Hititleri "Türklerin cediti" olarak kabul etmek için yeterli delillere malik değiliz.

Türk Anayurdu Altaylar Çevresinden Başlayarak Aral Gölü ve Uralların Cenup Sahası Olsa Gerektir:

Türlere ait en eski müspet kayıtları kültür ve dil araştırmalarıyla takviye edersek, "Türk Anayurdu"nun Altayların her iki tarafından başlayarak batı da Aral Gölü'ne ve belki de Ural Dağları'nın cenubuna kadar uzanan bir sahada aramamız icap eder. Mamafih bu ancak bir faraziye (hipotez) mahiyetindeki bir görüştür. Antropolojik, arkeolojik, lengüistik ve toponimik araştırmaların ikna edici neticeleri elde edilmeden bu hususta kati bir hüküm verecek durumda değiliz.

Türk Tarihi Müspet En Eski Kayıtların Bulunduğu Yerden Başlamalıdır:

Henüz ilmi katiyet kesp etmeyen faraziyeler bir tarafa bırakılarak, Türk tarihini elde mevcut en eski kayıtlar veya müspet maddi kültür izlerinin bulunduğu bir yerden ve zamandan başlatmak ilmi metodun icabıdır. Bir takım halledilemeyen problemler karşısında başka türlü hareket etmeye imkân da yoktur. Halledilemeyen meselelerin başında: Orta Asya'nın "otokton" ahali (daha doğrusu kavimlerinin) kimler olduğu da vardır. Buralarda MÖ III.-II. bin yıllarında hangi ırkların yaşamış olduğu layıkıyla bilinmiyor. İleri sürülen her yeni nazariye, meydana çıkarılan yeni yeni malzeme ile cerh edilmekte ve kıymetten düşmektedir. Mesela 1903-1904 yıllarında Amerikalı Pompelli tarafından Türkistan'ın cenubunda Anav harabeleri üzerinde yapılan kazılar neticesinde, MÖ II bin yıllarına ait bir medeniyet meydana çıkarılmıştı. Bu medeniyetin Ön Asya'daki diğer büyük medeniyetlerle münasebetleri tespit edildiği gibi yerli Türkmen ahali arasında hâlâ o medeniyetin izleri müşahede edilmişti. Hâlbuki aynı medeniyete mensup birçok cihetlerin bu medeniyetle "Türkler" arasında fazla bir münasebet kabulüne imkân bırakmadığı gibi, İran'ın şimalinde İsveç arkeologlarından Arne tarafından yapılan kazılarda, vaktiyle burada yaşayanların "dolikosefal" olduklarını göstermiştir.

Diğer taraftan son yıllarda Avrasya (Eurasia) sahasında meydana çıkarılan birçok arkeolojik malzeme, MÖ III. binlerde Karadeniz'in şimalindeki kültürün izlerini tâ Minusinsk civarına, yani Obi Nehri boyuna kadar, takibe

imkân vermektedir. Yakınlarda Moğolistan'ın Noin-Ula civarında Rus arkeologlarından Kozlov tarafından meydana çıkarılan eşyadan, milattan önceki devirde Moğolistan-Orta Asya-Doğu Avrupa arasındaki kültür münasebetlerinin izlerini taşımaktadır. İşte bunun içindir ki, ilmin bugünkü durumu hakiki Türk "vatanı"nın tayine imkân vermiyor. Zaten dünyada hiçbir millet "ilk vatanını" tespit etmiş değildir. Tarih kavimlerin "şuurlu bir şekilde" faaliyet göstermeye başladıklarını tespitle iktifa etmek mecburiyetindedir. Daha evvelki devir tarihe değil prehistoryaya ve antropolojiye ait bir bilgi sahasıdır. Bunun içindir ki, biz Türk tarihini iptidai cemiyet ve kültür basamaklarını aşarak, işlenmiş bir devlet teşkilatına malik bir birlik olarak tarih sahnesine çıkan "Hsiung-nu" yahut "Hiyung-nu", daha doğrusu Hunlar ile başlatmak mecburiyetindeyiz. Hunların daha sonraki devirlerdeki Türklerin cedleri oldukları kuvvetle muhtemeldir. Hâlbuki tarihin başka her hangi bir kavmi hakkında böyle bir iddiada bulunmak imkânsızdır.

Türkçe Oldukları İleri Sürülen En Eski Sözler:

Türklerin tarih sahnesine çıkışlarının izleri arasında "Türkçe" sözler de olması icap eder. Bu kabilden en eski sözlerin yer adları (ırmak, göl, tepe, dağ) olması lazım geliyorsa da, Türk toponimisi henüz başlangıçta olduğundan, bu hususta misaller verecek bir durumda değiliz. Sonra şahıs veya kabile adları gelmektedir. Nihayet ayrı ayrı sözler, münferit cümleler yabancılar tarafından zabıt edilmiştir. Uzun metinler halinde tespit edilen ilk Türkçe vesika ise Yenisey ve Orhon Yazıtlarıdır (MS VII-VIII. yüzyıl başları).

En eski Türkçe bir ad olarak Çin kaynaklarındaki "Hsiung-nu" (Hiyung-nu) sözünü kabul etmek gerekir. MÖ VIII yüzyılda artık kati bir şekilde kaydedildiği bilinen bu sözün çok daha eski devire ait olduğu hatta MÖ XIII. yüzyıla kadar çıktığı iddia edilmektedir. "Hsiung-nu" altında "Hun" şekli gizlendiği bütün sinologlarca teslim edilmiştir. "Hun"un da "Kun" (Koyun) olması muhtemel olduğunu kabul eden âlimler mevcuttur. Mamafih bu hususta kati bir hüküm verecek durumda değiliz. Yine bir kavim adına icra edileceğini birazdan göreceğimiz "Abaris" sözünün de Türkçe en eski bir söz olduğu ileri sürülmektedir. Bu kelime eski Yunan efsanelerinde mevcuttur. Apollon'un rahibi olup, öten kuğular ülkesinden (Altay Dağının şimalindeki bozkırlardan) uçan bir ok üzerinden Yunanistan'a indiği söylenmektedir. Öten kuğu kuşlarının ve uçan okların eski Türk dininde (Şamanizm'de) mühim bir yer tuttuğu nazar-ı itibara alınarak "Abaris" sözünün Türkçe ile izahı teşebbüsü yapılmıştır; "-is" Yunancadaki bitin eki olduğuna göre, geride kalan "Abar" tarihte malum "Avar" kavmini andırıyor. Türkistan'daki birçok kabilenin bin yıldan fazla adını muhafaza ettiği nazar-ı itibara alınarak, "Avar" adının Yunan mitolojisine

girecek kadar eski olduğunu söyleyenler vardır. Tabii “Abaris” ile “Avar”ın aynı olduğunu katiyetle kabul etmek mümkün değildir.

Büyük İskender’in Türkistan’daki harpleri (MÖ 329-328) anlatılırken Sır-Derya’nın öbür tarafındaki İskit beylerinden birinin adı “Carthasias” diye kaydedilmiştir (Curtius VII, 7, 1); bu sözün Türkçedeki “kardeş” olduğu zannedilmişti (Nöldeke, Gutschmiat). Aynı veçhile Herodot’un eserinde zikredilen (IV, 23) “ashu”nun Türkçe’deki “acı” (ekşi; halk tabiriyle “eşki”) ile aynı olduğu söylenmişti (Müllendorf); gerek “Carthasias”ın ve gerek “ashu”nun Türkçe olduğunu kolayca kabul edemeyiz. Türk dil kanunları bu hususta bize herhangi bir ipucu vermiyorlar.

Türkçe olduğu müspet diyebileceğimiz ilk söz, hatta cümle MÖ I. yüzyıl başında yazıldığı fakat malzemesini daha eskiden yazılan kaynaklardan aldığı bilinen Çin tarihçilerinden Se-ma Ti-en oğlu Se-ma Tsien’in eserleri olan “Shi-chi” (Tarih Eserleri)’de buluyoruz. Mo-tun (Mete)’dan bahsedilirken onun lakabı olarak şu cümle nakledilmektedir: “Ting-li ko-t’o Tan-hu”. Çince verilen izahattan anlaşıldığı veçhile bunun Türkçesi: “Tenri Kutlu Tan-hu (Şanyü)” olduğunu sinologlar kabul ediyorlar. “Tenri” (Tanrı) sözünün halis bir Türkçe söz olup olmadığı açık olmamakla beraber, Türkler tarafından çok eskiden kullanıldığı muhakkaktır. “Kutlu” (mukaddes)’nun ise Türkçe olduğundan şüphe edilmemektedir. Aynı devire ait olmak üzere “t’o-k’i” sözü de bir lakap olarak naklediliyor. Bunun da Türkçedeki “doğru” olduğu sanılıyor.

MÖ 47 yılına ait olmak üzere, Çinlilerle Hunlar arasında akdedilen bir uzlaşma münasebetiyle “K’ling-lu” yahut “K’ing-luk” sözü naklediliyor; bunun “her iki tarafı keskin bir kılıç” anlamına gelen Türkçe (Hunca) bir tabir olduğu zannedilmektedir. Yine Hunlara ait kelimeler olarak: kız, kıngrak, Ting-ling ve tok sözleri gösteriliyor.

Türkçe olduğuna şüphe götürmeyen en eski coğrafi adlardan biri olarak, MS II. yüzyıl ortalarında eserini yazan Batlamyus (Ptolemaeus)’un coğrafyasında Yayık (Ural) Nehri’nin adı “Deich” (Deih) şeklinde yazılmıştır. Türk dili kanunu icabı olarak sonraları “Geich” (Zemarchus ve Konstantin Porphyrogenetos) şekline giren bu isim nihayet tamamıyla normal bir şekilde “Yayık” olmuştur.

Avrupa’da büyük kavimler muhaceretine amil olan Hunların bağbuğları ve hükümdarları adları Bizans kaynaklarında sarahaten kaydedilmiştir ki, bunlar da en eski Türkçe sözler kategorisine giriyorlar (Balamir, Attila, Ellak, İrnak,

Akdes Nimet Kurat

Dengizih ve kavim adı olarak Ağaçeri). MS VI. yüzyıl ortalarından biraz sonraya ait olmak üzere, yine Bizans kaynağında nakledilen “Ektağ” (dağ adı) ile İstemi Han’ın lakabı olan “Yabgu” (Dizabul) ve şahıs adlarından Arslan ve Tardu naklediliyor. Artık bu tarihlerden itibaren Türk şahıs adlarına (bilhassa Avarlar ve Göktürklerde) çokça tesadüf ediliyor.

Akdes Nimet Kurat